

(On)gewettigd afwezig in het secundair:

wat kan de CLB-arts betekenen bij ziekteverzuim?

DOOR ANOUK VANLANDER

In 't kort

Jongeren die niet aanwezig zijn op school verdienen onze zorg, ook al zijn bij sommigen hun afwezigheden gewettigd met een ziekteattest. Leerlingen die vaak of langdurig afwezig zijn, dreigen immers de binding met de school te verliezen, wat een risicofactor is voor vroegtijdige of ongekwalificeerde uitstroom. Dit artikel licht toe op welke manier de CLB-arts kan bijdragen tot de participatie van leerlingen die frequent of langdurig afwezig zijn. Met het project 'Zorg voor zieke leerlingen' wordt een methodiek toegelicht waarin de school samen met de CLB-arts leerlingen en hun ouders bij ziekteverzuim begeleiden. Daarnaast wordt ook stilgestaan bij de rol die de CLB-arts in het team kan opnemen wanneer leerlingen spijbelen.

D

De school bespreekt Luca, een jongen van 15 jaar in het derde middelbaar, met het CLB omwille van 8 B-codes. Tijdens de vraagverheldering

blijkt dat dit schooljaar ook nog 43 Z-codes geregistreerd werden voor Luca.

De school vraagt een attest chronische ziekte voor Naima omwille van veelvuldige afwezigheid door migraine. Naima is 17 jaar en zit in het vierde jaar secundair.

Joeri, 13 jaar, onderging vorig jaar een niertransplantatie. Zes maanden na de transplantatie kwam hij gedurende enkele maanden regelmatig naar de basisschool. Hij zit nu in het eerste middelbaar. Een jaar na de transplantatie is hij opnieuw regelmatig gedurende enkele dagen afwezig. De behandelende specialist stelt tijdelijk onderwijs aan huis (TOAH) voor.

Anouk Vanlander

is CLB-arts. Ze was meer dan 10 jaar actief in het CLB GO! Gent en werkt nu sinds 5 jaar voor de permanente ondersteuningscel (POC) GO!.

ONDERZOEK: NIET ENKEL ONGEWETTIGDE MAAR OOK GEWETTIGDE AFWEZIGHEDEN VRAGEN AANDACHT

Het Steunpunt Onderwijsonderzoek (SONO) deed in opdracht van de Vlaamse overheid recent veel onderzoek naar spijbelen. Op basis van registratiegegevens blijkt er een significante positieve correlatie te zijn tussen B-codes en Z-codes, wat betekent dat leerlingen die meer spijbelen ook vaker gewettigd afwezig zijn door ziekte en omgekeerd (1).

Uit datzelfde onderzoek blijkt dat in Vlaanderen leerlingen van de tweede en derde graad van het secundair onderwijs (schooljaar 2014-2015) met 0 B-codes gemiddeld 7,63 halve dagen afwezig zijn omwille van ziekte (Z-code), terwijl bij jongeren met 10 B-codes gemiddeld 17,7 Z-codes en bij jongeren met 20 B-codes gemiddeld 22,96 Z-codes geregistreerd werden.

Spiekbriefje

- Schoolverzuim: de leerling is niet aanwezig op school terwijl hij er wel verwacht wordt (kan zowel gewettigd als ongewettigd zijn)
- Ziekteverzuim: de leerling is niet aanwezig op school omwille van ziekte (kan zowel gewettigd als ongewettigd zijn)
- Spijbelen: ongewettigd schoolverzuim

We weten uit onderzoek van dezelfde auteurs dat een goede binding met de school een beschermende factor is tegen vroegtijdig of ongekwalificeerd uitstromen. Hoe vaker of hoe langer een leerling afwezig is, des te groter het risico om de binding met de school te verliezen. Daarom moeten we kort op de bal spelen bij schoolverzuim zodat school, ouder(s) en leerling (en zo nodig ook CLB) samen op zoek kunnen gaan naar de behoeften en maatregelen opdat de leerling opnieuw optimaal kan participeren op school. Gezien de correlatie tussen B-codes en Z-codes dient er, om kort op de bal te kunnen spelen, aandacht te zijn voor alle afwezigheden van jongeren, niet enkel voor de ongewettigde afwezigheden (B-codes).

DE M@ZL-METHODIEK IN NEDERLAND

ONDERZOEK NAAR HET EFFECT VAN DE METHODIEK

Enkele jaren geleden werd in Nederland de methodiek M@ZL (medische advisering voor ziekgemelde leerlingen) ontwikkeld en onderzocht.

De methodiek beschrijft aan de hand van een stappenplan wanneer, door wie en met welk doel ziekteverzuim (d.w.z. schoolverzuim na melding van ziekte) wordt besproken met de leerling en ouders.

De M@ZL-methodiek biedt structurele aandacht voor leerlingen met ziekteverzuim, met een verwijzing van de leerling naar de jeugdarts¹ van zodra de criteria voor zorgwekkend ziekteverzuim bereikt zijn. De verwijzing naar de jeugdarts vindt steeds plaats na een gesprek tussen school, ouders en leerling. Effectiviteitsonderzoek van de M@ZL-methodiek toont dat het ziekteverzuim in secundaire scholen significant afneemt, zowel op korte als op lange termijn (2).

WAT KAN DE JEUGDARTS¹ BETEKENEN VOOR LEERLINGEN DIE FREQUENT OF LANGDURIG AFWEZIG ZIJN DOOR ZIEKTE?

De jeugdarts kan gezondheidsklachten en de relatie tussen lichamelijke klachten en problemen

¹ In Vlaanderen is de CLB-arts een jeugdarts voor schoolgaande kinderen.

op het psychisch en sociaal vlak samen met de leerling en ouder(s) exploreren en helpen duiden. De jeugdarts kan ook de vertaalslag maken van ziekte(symptomen) naar participatiemogelijkheden op school en hiervoor collega-artsen consulteren. Anderzijds kan de jeugdarts vanuit zijn expertise sommige klachten demedicaliseren (niet elk probleem moet de medische hoek ingeduid worden), waardoor overbehandeling vermeden wordt. Het bespreken van gezondheidsklachten blijkt soms een opstapje om terecht te komen bij achterliggende problemen. Zo komen de jongeren met problemen sneller in beeld. Het ziekteverzuim duurt ook korter omdat leerlingen en ouders gesteund worden bij een snelle terugkeer in de klas. Naast het samen tot inzicht komen kan de jeugdarts ook concrete maatregelen bedenken en bespreken. Hij kan adviseren over deelname aan de lessen en samen met de leerling, ouder(s) en school noden en concrete maatregelen zoeken zodat de leerling zo veel mogelijk kan deelnemen aan de lessen.

KENNISMaking MET HET PILOOTPROJECT 'ZORG VOOR ZIEKE LEERLINGEN'

De permanente ondersteuningscel (POC) voor CLB GO! biedt sinds enkele jaren een vorming

voor CLB-artsen aan waarin zij geprikkeld worden om hun rol op te nemen voor leerlingen met ziekteverzuim. Naast de resultaten van het wetenschappelijk onderzoek naar spijbelen in Vlaanderen en naar de M@ZL-methodiek, komen tijdens de vorming ook oefeningen met concrete casussen aan bod. Ondertussen volgden meer dan 35 CLB-artsen de vorming. Sinds het nieuwe decreet leerlingenbegeleiding worden CLB-artsen ook meer dan vroeger betrokken in fase 2 (uitbreiding van zorg) van het zorgcontinuüm.

We vonden het tijd om een stap verder te gaan dan de sensibilisering van de CLB-artsen over hun rol bij leerlingen met ziekteverzuim. Enkele enthousiaste CLB-artsen in het GO! zijn bereid gevonden om sinds januari 2020 de vervlaamste M@ZL-methodiek in het kader van het pilootproject 'Zorg voor zieke leerlingen', te implementeren in een secundaire school. Ter ondersteuning van de implementatie ontwikkelde de POC CLB GO! materiaal om over het project te communiceren met school (zie voorbeeld op p. 31) en met leerlingen en ouders, een implementatieplan (waarin de verschillende stappen en afspraken voor implementatie worden overlopen) en een evaluatieformulier. De CLB-arts vormt in dit project de spilfiguur. Hij kan indien nodig een HGD-traject starten waarbij het CLB-team in functie van de problematiek ook betrokken kan zijn.

In het pilootproject start, nadat de school melding heeft gemaakt van zorgwekkend ziekteverzuim (stap 4 in het stappenplan, zie p. 31), de CLB-arts met de intake (stap 5 in het stappenplan). Leerlingen en ouders verwachten een arts die zich een breed beeld kan vormen, inclusief de anatomische eigenschappen en functies (cf. ICF-componenten), en voelen zich zo bovendien erkend in hun beleving van de gezondheidsklachten (de reden voor het schoolverzuim). Ze verwachten ook iemand die kan verder bouwen op het gesprek dat de leerling en ouder(s) hadden met de school en een antwoord heeft op hun vragen. Bij ziekteverzuim door lichamelijke of psychische klachten hebben leerling en ouder(s) recht op een goede (medische) anamnese en onderzoek. Kennis van ziekte, diagnostiek en behandeling is noodzakelijk om hen gerust te kunnen stellen en hun zorgen weg te kunnen nemen, en tegelijkertijd op tijd te kunnen doorverwijzen voor diagnostiek en behandeling bij vermoeden van een ziekte of aandoening. Later in het traject kan, in functie van de problematiek, een multidisciplinaire aanpak aangewezen zijn bij het begeleiden van de leerling met ziekteverzuim.

Het project is in januari 2020 gestart en zal in de loop van de zomer 2020 worden geëvalueerd. Wordt dus vervolgd.

Registratie afwezigheden

Volgens de regelgeving kan een leerling in bepaalde omstandigheden gewettigd afwezig zijn. De meest voorkomende reden is ziekte, waarbij de leerling een ziektebriefje van de ouder(s) of van de dokter bezorgt aan de school. Sinds september 2019 worden zowel het ziekteattest van de ouder als het doktersattest door de overheid geregistreerd met één Z-code per halve dag. Ook bijv. het bijwonen van het huwelijk van een naaste of een dagvaarding voor de rechtbank kan aanleiding geven tot een gewettigde afwezigheid en krijgt dan een bepaalde code (in dit geval R-code). Indien leerlingen zonder geldige reden afwezig zijn, spreken we van ongewettigd schoolverzuim of spijbelen, wat als B-code geregistreerd wordt door de school.

De codering is een administratieve indeling van het schoolverzuim. Voor een volledig overzicht van alle codes: <https://www.agodi.be/aan-en-afwezighedscodes-in-discimus>.

Het Agentschap voor Onderwijsdiensten (AgODi) publiceert jaarlijks data over schoolverzuim in haar rapport 'Wie is er niet als de schoolbel rinkelt?' (zie <https://www.vlaanderen.be/publicaties/wie-is-er-niet-als-de-schoolbel-rinkelt-evaluatie-2017-2018>). Hierin worden o.a. data gepubliceerd over B-codes, maar (nog) niet over Z-codes. Onderstaande data over Z-codes werden op vraag door AgODi ter beschikking gesteld.

Percentage leerlingen in het gewoon voltijds onderwijs met hoog aantal Z-codes (schooljaar 2017-2018, bron: AgODi)

	aso	tso	kso	bso	totaal
≥ 20 Z-codes	8,9 %	17,1 %	26,8 %	32,9 %	15,0 %
≥ 30 Z-codes	3,9 %	8,2 %	14,7 %	18,0 %	7,4 %

STAPPENPLAN

Stap 1: school neemt de ziekmelding aan

Stap 2: school neemt (telefonisch) contact op met ouder(s) volgens interne afspraken

Stap 3: school bespreekt afwezigheden door ziekte met ouder(s) en leerling

Stap 4: school vraagt consult bij CLB-arts (voorziet hierbij een overzicht van alle afwezigheden, naam en telefoonnummer behandelende arts en beschrijving van het effect van de maatregelen die de school al nam)

Stap 5: consult bij de CLB-arts

Stap 6: school monitort de afwezigheden en monitort samen met de CLB-arts de uitvoering van de afspraken

Stap 1: Aannemen van de ziekmelding door de school

Als de ziekmelding telefonisch binnenkomt, worden de volgende vragen gesteld:

- Wanneer denkt u dat uw kind weer naar school kan komen?
- Indien dit toch niet mogelijk is, wilt u dan zelf contact opnemen met de leerlingenbegeleider?

Stap 2: School neemt (telefonisch) contact

Wat is er aan de hand en hoe kunnen we dit oplossen zodat de leerling opnieuw naar school kan? Er worden afspraken gemaakt over terugkeer, inhalen schoolwerk,... De school neemt een luisterende houding aan, toont belangstelling en geeft aandacht. Dit biedt vaak een opening om met de afwezigheden met de ouder(s) te kunnen bespreken. Het is belangrijk uit te gaan van het standpunt 'ziek is ziek'. Ga hierover niet in discussie.

Stap 3: School bespreekt zorgwekkende afwezigheden (≥ ? Z- + D-codes) door ziekte met ouder(s) en leerling

Je afwezigheid door ziekte valt op en baart ons zorgen

Benadruk het gemeenschappelijk doel, namelijk het behalen van het diploma. Vertel dat de omvang van de afwezigheden ver boven het gemiddeld is. Maak ouders medeverantwoordelijk.

Wat is er (met jou) aan de hand?

Geef de leerling/ouder(s) de mogelijkheid vrij te spreken over de redenen van de afwezigheid.

Wat gaan jullie er aan doen om dit op te lossen?

Denk niet in klachten, maar in mogelijkheden. Ga er niet vanuit dat je een kant-en-klare oplossing kan bieden

Hoe kan ik je daarbij ondersteunen?

Wat heb je nodig om weer naar school te kunnen komen? Wat kunnen we als school voor je doen?

Wat kan de CLB-arts voor leerling, ouders en school betekenen?

De CLB-arts kan gezondheidsklachten en de relatie tussen de klachten en problemen op het psychisch en sociale vlak duiden.

Bovendien kan de CLB-arts collega-artsen consulteren. Zo is de CLB-arts in staat om te adviseren over deelname aan de lessen en om concrete maatregelen te zoeken zodat de leerling zo veel mogelijk kan deelnemen aan de lessen.

Het gesprek met de CLB-arts is vertrouwelijk.

De school kan een consult bij de CLB-arts overwegen:

- Bij verschil in inzicht tussen de leerling/ouder(s) en de school is een onafhankelijke CLB-arts welkom als intermediair;
- Wanneer de leerling aangeeft klachten te hebben en hiervoor nog geen zorg te krijgen;
- Wanneer de leerling wel al zorg krijgt, kan de CLB-arts in kaart brengen wat er aan hulp is en of deze aansluit bij de problematiek. De CLB-arts kan overleggen met de behandelaars. Wat kan deze leerling wel? Wat betekent de ziekte voor het leren en aanwezigheid op school? Hoe kan de school ondersteunen?;
- De leerling/ouder(s) hebben vragen.

?: afkapwaarde wordt tijdens pilootproject geëvalueerd

Geïnspireerd op: Vanneste Y. Integrale aanpak van ziekteverzuim volgens M@ZL op het voorgezet onderwijs. Handboek voor JGZ-instellingen. 2014

We geloven dat het project 'Zorg voor zieke leerlingen' kan bijdragen aan:

- de vermindering van het schoolverzuim en zo ook van het aantal vroegtijdige schoolverlaters;
- het bevorderen van de gelijke onderwijskansen, ook voor leerlingen die vaak of langdurig ziek zijn;
- de concretisering van het nieuwe takenpakket van de CLB-arts;
- de concretisering van de afspraken over de multidisciplinaire samenwerking voor leerlingen met schoolverzuim.

MISVERSTANDEN OVER ZIEKTEATTESTEN

Als het gaat over ziekteverzuim botst het CLB soms op misverstanden. We zetten enkele veel voorkomende misverstanden op een rijtje.

De school moedigt leerlingen best steeds aan om een ziekteattest in te dienen in geval van afwezigheden: 'Zorg maar voor een doktersbriefje.' Zo verzamelt de leerling minder B-codes.

Ziekteattesten zijn niet louter administratieve stukken die afwezigheden verantwoorden, ze geven ook aan wie in het netwerk betrokken is bij de afwezigheden. Een 'gewettigde' afwezigheid verdient ook onze zorg en eventuele begeleiding. Ongeacht de reden voor afwezigheid is optimale participatie van de leerling aan onderwijs het doel.

Als de school vermoedt dat de behandelende arts het doktersattest ten onrechte heeft geschreven, dan vraagt de school best aan de CLB-arts om de echtheid van het attest bij de behandelende arts te controleren: 'Klopt dit doktersattest wel?'

Als alle afwezigheden, ongeacht hun legitimering, een zorg zijn, dan is het bewijzen van de echtheid van het doktersattest geen doel op zich. Is de afwezigheid zorgwekkend? Dan kan de CLB-arts de behandelende arts contacteren om zijn/haar zorg te bespreken. Conform de voorwaarden van het gedeeld beroepsgeheim wordt de cliënt hier vooraf over geïnformeerd, wordt enkel informatie die strikt noodzakelijk is voor de hulpverlening gedeeld in het belang van de cliënt en kan dit enkel als de hulpverleners hetzelfde doel nastreven. De huisarts kan, gezien zijn/haar positie ten aanzien van het gezin van de leerling, vaak een belangrijke rol opnemen. De CLB-arts benut de expertise van de behandelende arts om de leerling opnieuw zo goed mogelijk te laten participeren op school.

Als blijkt dat de behandelende arts valselyk een ziekte attesteert, dan dient de CLB-arts in eerste instantie bij de betrokken arts toe te lichten dat dit de begeleiding van de leerling om te participeren op school verhindert. Blijft een arts valselyk ziekte attesteren dan kan een klacht² bij de Orde der

Houvast voor de scholen met wie de CLB-artsen de methodiek 'Zorg voor zieke leerlingen' tussen januari-juni 2020 pilootdraaien.

² De Orde der artsen vindt het belangrijk dat dit gemeld wordt om de waarde van een ziekteattest te vrijwaren. De klacht indienen gebeurt door een individueel persoon die zich bij deze beslissing kan laten bijstaan door zijn CLB-team en -directie.

artsen worden ingediend via hun website. Hierbij valt op te merken dat enkel een klacht indienen het schoolverzuim van de leerling meestal niet zal oplossen.

Voor sommige leerlingen met een chronische aandoening kan de CLB-arts na overleg met de behandelende arts zorgen voor een chronischeziekteattest. Zo hoeft de leerling niet telkens opnieuw naar de behandelende arts voor een ziekteattest bij afwezigheid door ziekte omwille van de chronische aandoening. Dan volstaat een attest van de ouder(s) om de afwezigheid te wettigen.

Het attest chronische ziekte kan een administratieve oplossing zijn voor leerlingen die regelmatig afwezig zijn door een chronische ziekte. Maar belangrijker is om samen met de leerling, ouder(s), behandelaar(s) en school te zoeken wat nodig is om de leerling zo goed mogelijk te laten participeren op school. Dit handelingsgericht diagnostisch (HGD) traject wordt door de CLB-arts in afstemming met het CLB-team gecoördineerd. Is de leerling langdurig of chronisch ziek? Dan kan hij onder bepaalde voorwaarden ook eventueel tijdelijk onderwijs aan huis (TOAH) of synchroon internetonderwijs krijgen.

Theoretisch kan een behandelende arts zonder tussenkomst van het CLB een attest chronische ziekte opstellen (bron: AgODi). De verificateur kijkt immers enkel de geldigheid van het ziekteattest na,

niet de specialisatie van de arts die het ziekteattest opmaakt. Toch is het aangewezen dat de school hier steeds de CLB-arts in betreft. De CLB-arts is immers goed geplaatst om de brug te vormen tussen de behandelende arts en de school. Het is dus aangewezen dat CLB en school hierover afspraken maken.

ONGEWETTIGD SCHOOLVERZUIM: WAT KAN DE CLB-ARTS BETEKENEN VOOR LEERLINGEN DIE SPIJBELN?

De grens tussen gewettigde afwezigheid en spijbelen is op sommige punten flinterdun. Spijbelen is een signaal waarachter een veelheid aan problematieken kan schuilgaan. Soms is het bij aanvang, na de vraagverheldering, nog niet duidelijk wat de leerling nodig heeft om opnieuw te participeren op school. Het CLB start dan een handelingsgericht diagnostisch traject (HGD-traject) om inzicht te krijgen in het functioneren van de leerling en zo samen met de leerling, ouder(s) en school op zoek te gaan naar advies op maat. Vanuit medische kennis kan de CLB-arts bijdragen in de multidisciplinaire reflectiefases, namelijk de strategie- en integratieaanbevelingsfase, van HGD-trajecten van leerlingen die spijbelen. De CLB-arts kan bijvoorbeeld vanuit medische expertise bijdragen en hypothesen formuleren met aandacht voor signalen van zich ontwikkelende lichamelijke of mentale aandoeningen tijdens een multidisciplinaire strategiefase. Op basis van het integratief beeld kan de CLB-arts samen met de teamgenoten en de betrokkenen de doelen en behoeften bepalen. 🌀

Referenties

- (1) Keppens, G., Spruyt, B. & Dockx, J. (2018) *Hoe vaak spijbelen leerlingen? Een vergelijkend onderzoek tussen geregistreerde en zelfgerapporteerde afwezigheden*. Steunpunt Onderwijsonderzoek, Gent.
- (2) Vanneste, Y., Mathijssen, J., van de Goor, I., Rots - de Vries, C., Feron, F. (2016). Addressing medical absenteeism in pre-vocational secondary students: effectiveness of a public health intervention, using a quasi-experimental design. *BMC Public Health*, 16:1107.

